

Expertisecentrum Geweld

Op vrijdag 12 april 2013 verzorgde Bob van der Meer, een van de grondleggers van beleid tegen pesten, voor de 45e Thomas Oriëntatiedag op de Fontys Sporthogeschool in Eindhoven twee workshops over een goede aanpak van pesten. In beide workshops beloofde hij de toehoorders hen later van achtergrondinformatie over pesten te voorzien, met behulp waarvan zij het probleem binnen hun eigen scholen aan zouden kunnen pakken. In dit artikel de beloofde informatie.

Door: Bob van der Meer

De mogelijke reden van hernieuwde belangstelling voor het onderwerp binnen ons vakgebied waren de zelfmoorden vanwege pesten van Tim Ribberink, Fleur Bloemen en de zes andere gevallen van zelfmoord om dezelfde reden kort daarna, die de pers niet haalden. Door de zelfmoorden raakte Nederland in een shock. Een belangrijke vraag in dit verband was wie verantwoordelijk kon worden gesteld voor deze dramatische acties van jonge mensen die meenden dat hun positie zo uitzichtloos was dat zij slechts door een einde aan hun leven te maken dachten het probleem op te kunnen lossen.

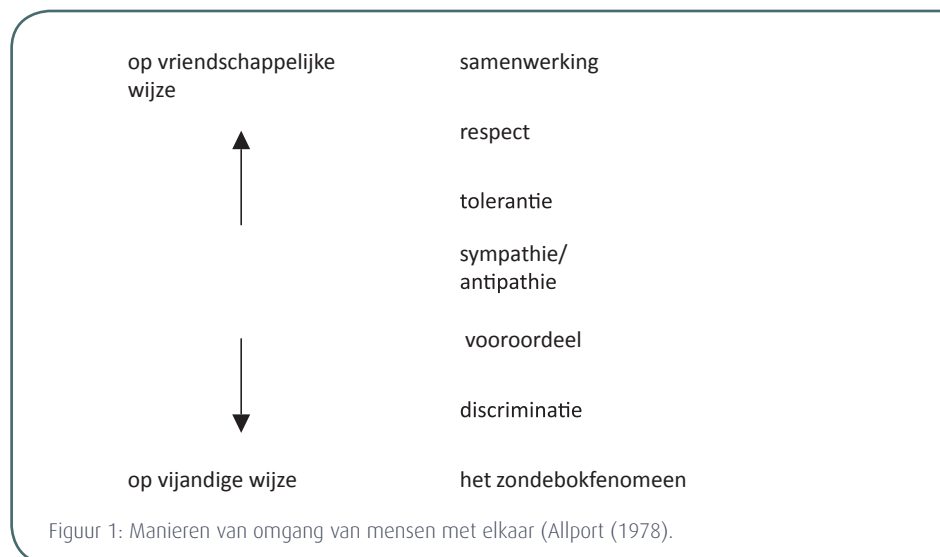
Om niet verantwoordelijk te kunnen worden gesteld voor het gebrek aan beleid van het Ministerie van OCW organiseerden staatssecretaris Dekker en de Kinderombudsman Dullaert een aantal sessies met belangenorganisaties. Het doel hiervan was te komen tot een plan van aanpak. Een van de onderdelen van hun uiteindelijke aanpak was dat lerarenopleidingen en Pabo's binnen hun opleidingen aandacht moeten besteden aan pesten.

In dit artikel wordt een aantal argumenten gegeven om vanuit een gezaghebbende instantie aan de gezamenlijke academies voor lichamelijke opvoeding de opdracht te geven een Expertisecentrum Geweld op te richten, waarbinnen aan alle vormen van geweld, waaronder pesten, aandacht wordt besteed.

Bevordering van de zin tot samenwerking

Eén van de vroegere doelstellingen van het vak lichamelijke opvoeding was: *'Bevordering van de zin tot samenwerking tussen leerlingen'* (Van der Meer, 1979). Dat deze doelstelling niet in het ongerede is geraakt is mag onder andere blijken uit zowel de kerndoelen primair onderwijs (PO) en onderbouw voortgezet onderwijs (VO). De kerndoelen PO zeggen hierover: 'De meeste bewegings- en sportactiviteiten worden gezamenlijk ondernomen en dus is het nodig om te leren afspreken wat de regels zijn, hoe die na te leven en wie welke rol speelt. Verder hoort daarbij elkaar helpen, op veiligheid letten, elkaars mogelijkheden respecteren en eigen mogelijkheden verkennen. En de kerndoelen onderbouw VO: 56. 'De leerling leert tijdens bewegingsactiviteiten sportief te zijn, rekening te houden met de mogelijkheden en voorkeuren van anderen, en respect en zorg te hebben voor elkaar'.

In alle gevallen komen we terecht bij de theorie van Allport (1978), de vader van de Sociale >>

Contact:

b.vandermeer@home.nl

Psychologie in de Verenigde Staten van Amerika. Hem werd namelijk na de Tweede Wereldoorlog gevraagd de Jodenvervolgving te verklaren (figuur 1).

Naar zijn opvatting gaan mensen en kinderen op twee manieren met elkaar om: op een vriendschappelijke of een vijandige manier. De 'omslag' van vriendschappelijk naar vijandig lag volgens hem bij sympathie/antipathie. Als niets wordt gedaan aan antipathie, was zijn redenering, leidt dat tot vooroordelen. Als men niets doet aan vooroordelen, is discriminatie het gevolg. En als men ook daar niets aan doet, leidt het tot het zondebokfenomeen, het verschijnsel dat men alles met slachtoffers kan uithalen.

Als samenwerking en respect binnen het vak lichamelijke opvoeding belangrijke doelen zijn en als hiervoor de theorie van Allport als theoretisch fundament wordt gebruikt, houdt dit in dat het vak LO zich niet alleen bezig kan en mag houden met samenwerking en respect, maar ook met het zondebokfenomeen (pesten/buitsluiten), discriminatie, vooroordelen, antipathie, sympathie en tolerantie voor verschillen.

Het zondebokfenomeen

Het zondebokfenomeen is een groepsverschijnsel, aangetoond bij dieren, zoals apen en kippen (Van der Meer, 1988). Als kippen bijvoorbeeld vrij mogen lopen in een ren, is er altijd een kip die tot bloedens toe gepikt wordt. Men dacht dat het aan de kenmerken van de kip lagen, haalde het slachtoffer uit de ren om na een paar dagen tot de ontdekking te komen dat de groep een nieuw slachtoffer had uitgekozen. Hetzelfde trad op wanneer men het slachtoffer uit de ren haalde, het inspoot met hormonale middelen en deze kip daarop van zich afbeet. Ook in dit geval werd door de groep een nieuw slachtoffer uitgekozen. Bij mensen is hetzelfde verschijnsel aangetoond in het onderwijs, leger, bedrijven, gezinnen, jeugdinstellingen en bij senioren in tehuizen (Trompetter, 2009).

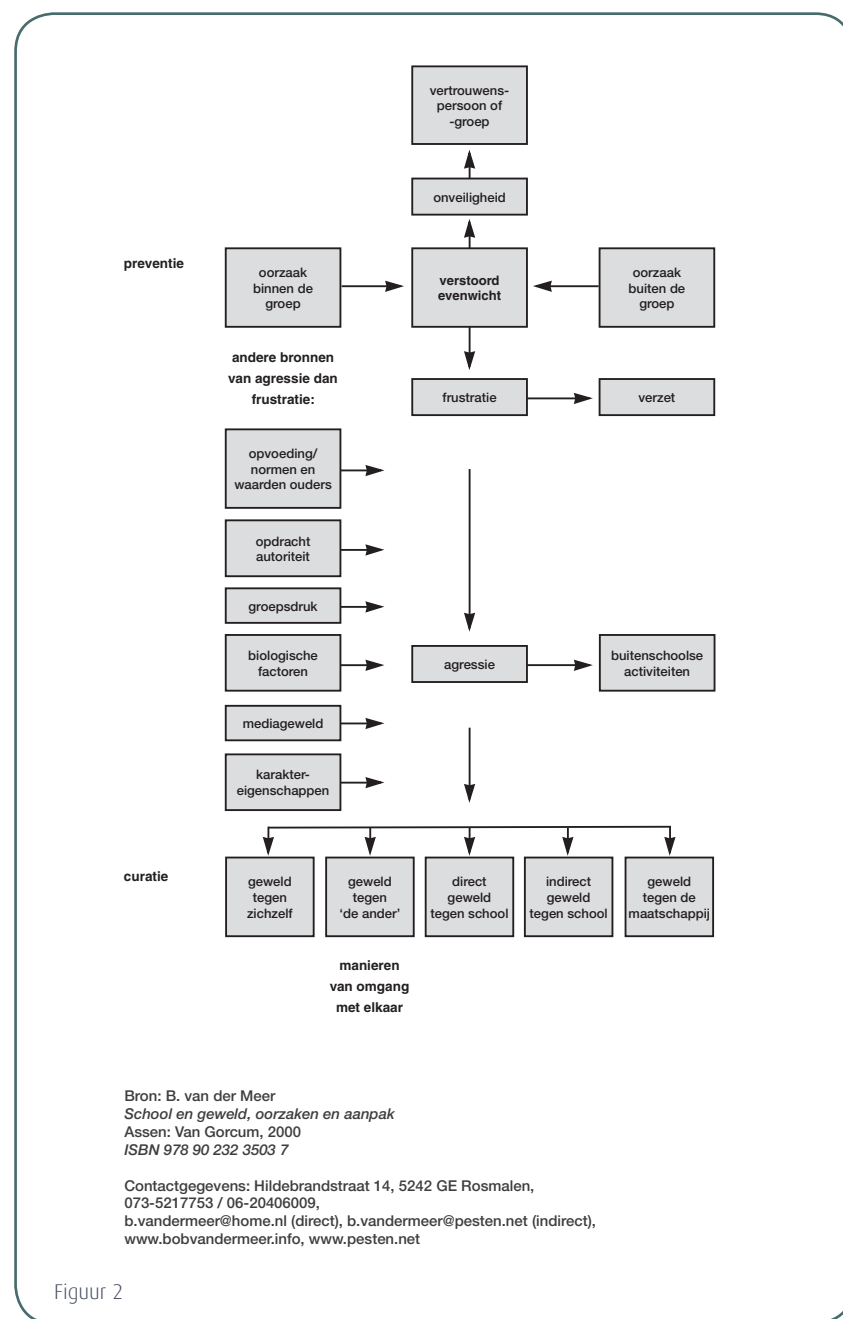
Ten tweede is het zondebokfenomeen een maatschappelijk verschijnsel. Voorbeelden hiervan zijn: vrouwenmishandeling, kindermishandeling, seksueel misbruik, seksuele intimidatie en huiselijk geweld. En in de derde plaats is het een probleem van alle tijden. Voorbeelden hiervan zijn: de Joden-, homo- en heksenvervolgving.

Met andere woorden, als een van de centrale doelstellingen van het vak lichamelijke opvoeding 'bevordering van de zin tot samenwerking' of 'respect' is, is het vak lichamelijke opvoeding - door uit te gaan van de theorie van Allport over de manieren van omgang van mensen met elkaar - het uitgelezen vak om niet alleen de school, maar ook de maatschappij, veilig(er) te maken.

Mogelijkheden van LO

De argumenten hiervoor zijn als volgt.

- De eerste artikelen in Nederland - en waarschijnlijk ook daarbuiten - over pesten op school verschenen in vakbladen voor docenten lichamelijke opvoeding (Van der Meer, 1978 en 1979).
- Binnen het vakgebied is veel aandacht voor seksuele intimidatie van meisjes en daarna ook voor jongens. De KVLO is namelijk een groot aantal jaren geleden gestart met de opleiding van docenten LO om vijftienjarige meisjes weerbaar te maken tegen seksuele intimidatie van jongens en mannen. Onderzoek naar de effecten van deze trainingen leverde op (Van Baarzen, 1993) dat de meisjes ontkenden fysiek sterker te zijn geworden door de zestien blokken, maar wel psychisch weerbaarder. Door middel van hun lichaamstaal waren zij nu in staat om zich teweek te stellen tegen seksueel geweld van jongens en mannen. Aangezien gepeste leerlingen zich 'verraden' door middel van hun

Figuur 2

lichaamstaal (Olweus, 1987), zou het vak haar kennis ook moeten gebruiken om op effectieve wijze te werken aan de (verbetering van de) lichaamstaal van slachtoffers van pesten en later van geweld.

- Docenten LO zijn vaak 'natuurlijke' vertrouwenspersonen. In 'kleedkamergesprekken' vertellen leerlingen aan hen hun geheimen. Ze zijn dan ook in veel gevallen leerlingbegeleider, zorgcoördinator, vertrouwenspersoon of coördinator leerlingbegeleiding.
- Aan docenten LO wordt een belangrijke rol toegewezen in het signaleren van huiselijk geweld, kindermishandeling en seksueel misbruik.
- Het vak LO vervult op dit gebied een belangrijke taak, het gebied van geweld, namelijk het fysiek afreageren. Een toelichting. In mijn verklaringsmodel van geweld (Van der Meer, 2000 en 2012, zie figuur 2) wordt uitgegaan van een verstoord evenwicht, dat door een oorzaak binnen de groep kan ontstaan (jaloezie, strijd om de macht), of door een oorzaak buiten de groep (autoritair gedrag van een docent). De evenwichtsverstoring kan leiden tot frustratie. Een creatieve manier van omgang met de aldus opgewekte frustratie, is het plegen van verzet. Als dat het probleem niet oplost leidt de frustratie tot agressie.

De enige - mij bekende - positieve manier om hiermee om te gaan is te vinden in het vak lichamelijke opvoeding. Het biedt verschillende mogelijkheden voor de kanalisatie van agressie.

Het zondebokfenomeen is een groepsverschijnsel

En als blijkt dat leerlingen zich tijdens de lessen LO of daarbuiten gewelddadig gedragen, beschikt het vak over activiteiten om hen op professionele wijze te leren om op een - voor hen en de omgeving - gezonde manier met hun agressie om te gaan.

- En hier komen we op de kenmerken van notoire pesters (Olweus, 1987). Ze zijn agressief, maken gebruik van structureel lichamelijk, geestelijk of seksueel geweld, zijn impulsief, hebben weinig empathisch vermogen en hebben een vier keer zo grote kans dan andere leerlingen om in het criminele circuit terecht te komen. Hen signaleren en daarop professionele hulp bieden zou een van de nieuwe taken van de docent LO kunnen worden, in welke zij opgeleid kunnen worden.
- Binnen de lessen LO is op eenvoudige wijze te constateren welke leerling of leerlingen worden buitengesloten, niet geaccepteerd worden of buiten de boot vallen. Alhoewel het zelf kiezen door leerlingen verboden zou moeten worden in alle vakken en dus ook in het vak LO, levert het wel op eenvoudige manier informatie op over de mate van sympathie/antipathie tussen de leerlingen. Deze observaties

kunnen later worden bevestigd of ontkracht door de afname van een sociogram.

- Ook biedt het vak een uitgelezen kans om aandacht te besteden aan discriminatie, vooroordelen, het aan den lijve ervaren wat het is om buitengesloten te worden en het aanleren van tolerantie voor verschillen en respect, de andere trefwoorden uit Allport's theorie.

Tot slot

De drie eisen die kunnen worden gesteld aan een goede aanpak van pesten (www.pestenet.net) zijn ook de drie eisen die kunnen worden gesteld aan uiteenlopende problemen als pesten op het werk, geweld in de sport, geweld in het uitgaansleven, vrouwenmishandeling, huiselijk geweld, kindermishandeling, seksueel misbruik, seksuele intimidatie, homovervolging. De eisen zijn: de aanpak is in twee opzichten integraal. Enerzijds door het soort geweld in te passen binnen een verklaringsmodel van geweld. En anderzijds door alle bij het probleem betrokken partijen te betrekken bij de aanpak ervan: de vijfsporenaanpak van geweld. De tweede eis is dat de aanpak structureel is, wat inhoudt dat de aanpak verloopt via de trits signaleren, analyseren, plan opzetten en uitvoeren, evalueren. En de derde eis dat de aanpak leidt tot attitudeverandering bij - eveneens - alle bij het probleem betrokken partijen. Het advies van de staatssecretaris en de kinderombudsman om in lerarenopleidingen en Pabo's aandacht te gaan besteden aan pesten is zo achterhaald dat het bijna een farce genoemd moet worden. Tevens is het een belediging voor hetgeen binnen het vak LO op de aanpak van geweld reeds ontwikkeld en bereikt is.

Op grond van bovenstaande argumenten heeft de lichamelijke opvoeding immers alles in huis om oplossingen te bieden en toe te passen voor alle vormen van geweld, waaronder pesten. Om deze reden zouden de gezamenlijke academies voor lichamelijke opvoeding een Expertisecentrum Geweld moeten claimen. Het doel van dit centrum zou kunnen zijn het verzamelen en vastleggen van alle vormen van geweld (zoals seksuele intimidatie, kindermishandeling, pesten op school, pesten op het werk, geweld tegen zichzelf, geweld in de sport,). Daarnaast zal het centrum zich moeten richten op de aanpak. Daarbij gebruik worden gemaakt van de eenvoudige rubricering in drie componenten van een attitude en drie strategieën om

attituden te veranderen, welke indeling al bestaat voor pesten tussen leerlingen op school. In dit verband wordt verwezen naar de zes knoppen van de website www.pestenet.net. Voor alle soorten geweld zou dan op eenvoudige wijze informatie op deze zes onderwerpen vastgelegd kunnen worden, zodat de problemen systematischer dan nu aangepakt en opgelost kunnen worden.

Nawoord

Op www.pestenet.net is de rubriek LO geopend. In deze rubriek zal een aantal activiteiten worden uitgewerkt met behulp waarvan docenten lichamelijke opvoeding kunnen werken aan 'de bevordering van de zin tot samenwerking'.

Drs. Bob van der Meer is ex-leraar lichamelijke opvoeding en psycholoog. Hij werkte zes jaar als docent LO en leerlingbegeleider aan een school voor lager- en middelbaar huishoud- en Nijverheidsonderwijs in Amsterdam-West, is directeur van het Europees Expertisecentrum voor Veiligheid (E2V2), houdt zich bezig met de aanpak van geweld en beheert de website www.pestenet.net.

Bronnen

Alle hierboven genoemde bronnen (en nog vele andere bronnen) staan op de website www.pestenet.net.

Een korte uitwerking van de drie eisen voor een goede aanpak van pesten zijn in de rubriek 'Een goede aanpak van pesten: drie eisen', te vinden. Deze staat in de tweede verticale kolom op de homepage van de website www.pestenet.net. ◀■